

การบูรณาการหลักธรรมเชิงพุทธของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้ง
ด้านการใช้น้ำในชุมชน ตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
INTEGRATION OF BUDDHIST PRINCIPLES OF LOCAL ADMINISTRATORS
IN RESOLVING CONFLICTS OF WATER USAGE IN NAJAK SUBDISTRICT,
MUEANG PHRAE DISTRICT, PHRAE PROVINCE

¹พระมหาธงชัย วชิรญาโณ, ²เขมิกา วริทธิวุฒิกุล,
³พระสิริชัย ธรรมจาโร (สายสิงห์) และ ⁴สมนึก จันทร์โสภา
¹PhramahaThongchai Wachirayano, ²Khemika Varitwuttikul,
³PhraSirichai Thammacharo (Saising) and ⁴Somnook Chandsoda

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹tpcp2960@gmail.com, ³sirichai.tha@mcu.ac.th

Received: July 29, 2025; **Revised:** September 28, 2025; **Accepted:** October 1, 2025;

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและรักษาความสมดุลของทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำหลักธรรมเชิงพุทธมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำของผู้นำท้องถิ่นในตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยเน้นการใช้หลักพุทธศาสนาในการลดความขัดแย้งด้านการใช้น้ำผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตภาคสนาม ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำท้องถิ่นนำหลักพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 หลักกฐ 4 และหลักเมตตาธรรม มาใช้ในการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งน้ำ การบริหารจัดการน้ำโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ

¹อาจารย์ ดร., สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

² อาจารย์ ดร., สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

³ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ยังช่วยให้เกิดการวางแผนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ การศึกษาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนานโยบายสนับสนุนการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมโดยใช้หลักศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการน้ำ, ความขัดแย้งเรื่องน้ำ, อริยสัจ 4, หลักพละ 4, ผู้นำท้องถิ่น

Abstract

Water management is a crucial factor in developing and maintaining the balance of water resource at community level. The objective of this research is to study the application of Buddhist principles in water management of local leaders in Najak Subdistrict, Mueang Phrae District, Phrae Province by focusing on using Buddhist principles to mitigate conflicts over the water usage. The study was implemented through in-depth interviews and field observations. It was found that local leaders have applied Buddhist principles in resolving conflicts related to water disputes including the Four Noble Truths, the Four Bases of Power (Bala 4), and the principle of loving-kindness (Metta Dhamma). Moreover, the application of Yoniso Manasikāra (systematic and wise consideration) in water management has also helped facilitate systematic and effective planning. The study highlights the importance of developing policies for supporting participatory water management through integrating religious principles and local wisdom in resolving conflicts.

Keywords: Water Management; Water Usage Conflict, the Four Noble Truths, the Four Bases of Power (Bala 4), Local Leaders

บทนำ

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากร่างกายขาดน้ำเพียง 2-3 วัน อาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ ดังนั้น การจัดหาน้ำที่มีคุณภาพและเพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภคจึงกลายเป็นปัญหาสำคัญในเมืองใหญ่ เนื่องจากแหล่งน้ำจืดหลายแห่งเสื่อมโทรมและปนเปื้อนมลพิษ อันเป็นผลจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขาดการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมเป็นเวลานาน นอกจากนี้ น้ำยังเป็นทรัพยากรสำคัญในการเกษตรกรรม โดยพื้นที่เพาะปลูกขนาด 1 ไร่ ต้องใช้น้ำ

ราว 3,780,000 ลิตรตลอดฤดูกาลเพาะปลูก ขณะที่โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางแห่งหนึ่งอาจใช้น้ำมากถึง 37,800,000 ลิตรต่อวัน (Dicken and Pits, 1970)

แม้ว่าน้ำจะเป็นทรัพยากรหมุนเวียนที่ไม่มีวันหมดไปจากโลก แต่หากปราศจากการจัดการที่ดี ก็อาจนำมาซึ่งภัยพิบัติร้ายแรง เช่น ภัยแล้งและน้ำท่วม ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหาดังกล่าวรุนแรงขึ้น ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไม่เหมาะสม การตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ต้นน้ำ และการขยายตัวของประชากรและเมือง การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและการบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างเหมาะสมจึงเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำและน้ำท่วม ทั้งนี้ ผลกระทบจากภัยแล้งและอุทกภัยไม่เพียงกระทบต่อภาคเกษตรกรรม แต่ยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่พึ่งพาทรัพยากรน้ำในการดำรงชีพ ซึ่งท้ายที่สุดอาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศ (นิวัติ เรืองพานิช, 2547:17)

ปัจจุบัน ปัญหาทรัพยากรน้ำทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากความต้องการน้ำจืดที่เพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากร ขณะที่แหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่งเสื่อมโทรมและปนเปื้อนมลพิษจนไม่สามารถนำมาใช้ได้อย่างปลอดภัย ความท้าทายด้านน้ำที่สำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ การขาดแคลนน้ำ น้ำท่วม และคุณภาพน้ำที่ลดลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ปัญหาความขัดแย้งในการจัดสรรน้ำเป็นประเด็นที่พบได้ทั้งในระดับโลก ภูมิภาค ประเทศ และท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรน้ำและมีการใช้น้ำในภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และอุปโภคบริโภค ตัวอย่างเช่น กรณีแม่น้ำไนล์ที่เกิดความขัดแย้งระหว่างอียิปต์ เอธิโอเปีย และซูดาน จากการสร้างเขื่อนแกรนด์เอธิโอเปียเรนเนสซองซ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่อียิปต์ (Gleick, 2020, p. 45) หรือกรณีแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม การสร้างเขื่อนและโครงการชลประทานของจีนและลาวทำให้ปริมาณน้ำลดลง ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของประชาชนในประเทศปลายน้ำ (F Molle, 2019, p. 78) นอกจากนี้ ในภาคเหนือของไทย เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนน้ำ เนื่องจากการใช้น้ำที่ไม่สมดุลระหว่างภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม โดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน ซึ่งมีการใช้น้ำเพื่อภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านได้รับน้ำไม่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูก (Bunyavejchewin, 2021, p. 112)

น้ำเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ หากเกิดภาวะขาดแคลนน้ำ จะกระทบต่อทั้งภาคการเกษตร อุตสาหกรรม

และการอุปโภคบริโภค การจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นหัวใจสำคัญในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและการดำรงชีวิตของมนุษย์

ในบริบทของประเทศไทย ปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะในชุมชนที่ต้องแบ่งปันทรัพยากรน้ำระหว่างภาคการเกษตรและการอุปโภคบริโภค เช่น ในตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งขาดกลไกบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชน ท่ามกลางปัญหาดังกล่าว คำถามสำคัญที่เกิดขึ้นคือ แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่อาศัยหลักธรรมเชิงพุทธสามารถช่วยลดความขัดแย้งและสร้างสมดุลในการใช้ทรัพยากรน้ำได้หรือไม่ และผู้บริหารท้องถิ่นสามารถบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้ในการแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำในชุมชนได้อย่างไร

จากปัญหาดังกล่าว งานวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการบูรณาการหลักธรรมเชิงพุทธเพื่อลดความขัดแย้งด้านการใช้น้ำในตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยหวังว่าผลการศึกษานี้จะนำไปสู่แนวทางการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน และสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการน้ำของชุมชน อุตสาหกรรม และภาคการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อบูรณาการหลักธรรมเชิงพุทธของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำในชุมชนตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำท้องถิ่น พระสงฆ์ และตัวแทนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ ในชุมชนตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ผู้นำท้องถิ่น ผู้ใช้น้ำ และเจ้าหน้าที่รัฐ และแบบสังเกตภาคสนาม (Field Observation) ในการศึกษาพฤติกรรมการใช้และปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis) จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ และจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ ในชุมชนตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ สรุป วิเคราะห์แล้วนำเสนอในเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำในชุมชนตำบลนาจักรเกิดจากการใช้ทรัพยากรน้ำที่ไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภค ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ทั้งนี้ ผู้นำท้องถิ่นได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการน้ำเพื่อสร้างความสมดุล โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4, หลักพละ 4 และหลักเมตตาธรรม ซึ่งช่วยลดความขัดแย้ง นอกจากนี้ยังมีการใช้หลักโยนิโสมนสิการที่เน้นการพิจารณาอย่างมีเหตุผล ทำให้การจัดการน้ำในชุมชนมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

1. การนำหลักอทิปปัจจยตาเข้ามาประยุกต์ใช้ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยส่งเสริมความเข้าใจถึงการพึ่งพาอาศัยกันและกัน นำไปสู่แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่ยั่งยืนและลดความขัดแย้งภายในชุมชน หลักอทิปปัจจยตา หรือ ปฏิจจนูปบาท เป็นหนึ่งในคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในคติของเถรวาท ซึ่งอธิบายกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของสรรพสิ่ง หัวใจของหลักอทิปปัจจยตาคือแนวคิดที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” อันสะท้อนถึงความเป็นเหตุเป็นผลของปรากฏการณ์ต่างๆ ในธรรมชาติ

พระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่าทุกสิ่งล้วนเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ไม่มีสิ่งเหนือธรรมชาติที่ควบคุมหรือกำหนดให้สรรพสิ่งเป็นไปในทิศทางใด พระพุทธองค์ทรงค้นพบกฎธรรมชาตินี้และตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจนูปบาท” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 12 ข้อ 306 หน้า 270)

1.1 อทิปปัจจยตากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หลักอทิปปัจจยตาสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแสดงให้เห็นถึงกฎธรรมชาติที่เป็นสากล เช่น เมื่อระบบนิเวศสมบูรณ์ สัตว์ป่าจะสามารถดำรงชีวิตได้ ป่าไม้และแหล่งน้ำจะอุดมสมบูรณ์ และมนุษย์ก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากระบบนิเวศถูกทำลาย ความสมดุลทางธรรมชาติย่อมถูกรบกวน ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตทั้งหลายได้รับผลกระทบตามไปด้วย

ปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่มักเกิดจากมนุษย์ที่ใช้ทรัพยากรเกินพอดี หลักอทิปปัจจยตาช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงความสัมพันธ์ของตนกับธรรมชาติ และเข้าใจว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีจะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อทุกชีวิต เมื่อมนุษย์ตระหนักรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของตนเอง ก็จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้

1.2 อิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นธรรมทางสายกลาง อิทัปปัจจยตาคือเป็นหลักธรรมทางสายกลาง เพราะแสดงถึงความเป็นจริงที่ไม่เอนเอียงไปทางสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง กล่าวคือ ไม่ยึดถือว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่จริงอย่างสมบูรณ์ (อัตถิกวาท) หรือปฏิเสธการมีอยู่ของสรรพสิ่งโดยสิ้นเชิง (นัตถิกวาท)

หลักปฏิจจนุปบาทแสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัย เมื่อเข้าใจแนวคิดนี้อย่างถูกต้อง ก็สามารถเข้าใจหลักอนัตตาได้อย่างลึกซึ้ง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแห่งธรรมทั้ง 12 อย่างในปฏิจจนุปบาทสะท้อนให้เห็นว่าทุกสิ่งล้วนต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เช่นเดียวกับสิ่งแวดล้อมที่ต้องอาศัยความสมดุลระหว่างธรรมชาติและมนุษย์

เมื่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น ย่อมนำไปสู่การค้นคว้าวิจัยแก้ไขผ่านการศึกษาลักษณะและทฤษฎีต่างๆ การระดมความคิดของนักวิชาการและนักอนุรักษ์ช่วยให้มนุษย์เข้าใจว่าปัญหานี้เกิดจากการใช้ทรัพยากรเกินขอบเขต ดังนั้น แนวทางแก้ไขจึงต้องอาศัยมาตรการทางกฎหมายควบคู่ไปกับการปลูกฝังจิตสำนึกด้านศีลธรรมและจริยธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะไม่สามารถฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้กลับมาเป็นเหมือนเดิมได้อย่างสมบูรณ์ แต่การตระหนักถึงปัญหาและพยายามแก้ไขก็ยังดีกว่าการละเลยโดยสิ้นเชิง

หลักอิทัปปัจจยตาเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ตลอดจนสร้างแนวทางที่ยั่งยืนในการบริหารจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

2. คุณค่าของอิทัปปัจจยตาต่อสิ่งแวดล้อม อิทัปปัจจยตาเป็นหลักธรรมสำคัญที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

2.1. ความเข้าใจและการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เมื่อมนุษย์เข้าใจหลักแห่งอิทัปปัจจยตา ซึ่งอธิบายถึงการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสรรพสิ่งที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นเหตุเป็นผลสืบเนื่องกันอย่างเป็นลูกโซ่ จะตระหนักได้ว่าสิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยง ทุกอย่างดำรงอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอย่างไม่หยุดนิ่ง ภายใต้กระแสแห่งความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกขาดจากกัน ด้วยความเข้าใจเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อธรรมชาติถูกทำลาย ชีวิตมนุษย์ย่อมได้รับผลกระทบโดยตรง เราไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต หากสิ่งแวดล้อมยังคงสมบูรณ์ มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายก็สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมดุล

2.2 แนวคิดแห่งการอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการแบ่งแยกและการเอาชนะ การตระหนักรู้ในกฎแห่งอิทัปปัจจยตาจะช่วยให้มนุษย์ละวางความยึดมั่นในอัตตา ลดทิฐิที่เชื่อว่าตนเองเป็นผู้

ยิ่งใหญ่หรือมีอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อปล่อยวางอัตตาได้ จะเห็นได้ว่าแท้จริงแล้ว มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มิใช่ผู้ครอบครองหรืออยู่เหนือสิ่งอื่นใด หากธรรมชาติถูกทำลาย มนุษย์เองก็ไม่อาจอยู่รอดได้ ด้วยเหตุนี้ หลักธรรมที่ปัจเจกปัจเจกช่วยเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การตระหนักถึงต้นเหตุของปัญหาและการแก้ไขด้วยปัญญา เมื่อจิตสำนึกนี้แพร่หลายในหมู่มนุษย์ ย่อมส่งผลให้สิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟู คืนสู่สมดุลอีกครั้ง ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง (ประพันธ์ ศุภสร, 2563: 8-10)

3. เป้าหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ศึกษาและระบุเป้าหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำไว้ ดังนี้

3.1 การแก้ไขปัญหาการทำให้ทรัพยากรน้ำเสียหายและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ หากพิจารณาปัญหาสิ่งแวดล้อมในมุมมองของพระพุทธศาสนา จะพบว่าธาตุทั้งสี่-ดิน น้ำ ไฟ ลม-กำลังเผชิญกับภาวะวิกฤติ ซึ่งมีแนวโน้มจะรุนแรงขึ้นตามกาลเวลา ชีวิตมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญานั้นประกอบขึ้นจากธาตุเหล่านี้ และต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมที่บริสุทธิ์และสมดุลเพื่อความเป็นอย่างที่ดี

หากทรัพยากรน้ำเกิดความเสื่อมโทรมหรือถูกทำลาย มนุษย์ย่อมได้รับผลกระทบโดยตรง เพราะน้ำเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต หากสภาพแวดล้อมบริสุทธิ์และสมดุล มนุษย์ก็จะมีสุขภาพแข็งแรงและมีความสุข แต่หากมีความแปรปรวนและมลพิษเกิดขึ้น ย่อมทำให้เกิดความทุกข์และโรคภัยต่าง ๆ การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำจึงเป็นหน้าที่ร่วมกันของทุกคน มิใช่เพียงหน้าที่ของบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพราะความอยู่รอดของมนุษยชาติขึ้นอยู่กับความสมดุลของธรรมชาติ

3.2 การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ พระพุทธศาสนาเน้นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ โดยมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกให้มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของน้ำและไม่ละเลยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สาเหตุของการทำลายความสมดุลของกฎธรรมชาตินั้นสามารถแบ่งออกเป็นสองระดับ คือ

ระดับแรก เกิดจากความเสื่อมถอยของจิตมนุษย์ ซึ่งขาดศีลธรรมและคุณธรรม ทำให้มนุษย์ไม่เห็นความสำคัญของธรรมชาติและใช้ทรัพยากรอย่างไม่คำนึงถึงผลกระทบ

ระดับที่สอง เกิดจากการตั้งถิ่นฐานและบุกรุกพื้นที่ธรรมชาติที่ไม่เหมาะสม เช่น การบุกรุกป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของทรัพยากรน้ำที่หล่อเลี้ยงระบบนิเวศทั้งหมด การปลูกฝังจิตสำนึกให้มนุษย์เคารพและเห็นคุณค่าของทรัพยากรน้ำจึงเป็นวิธีแก้ปัญหาที่ยั่งยืน

3.3 การป้องกันปัญหาการทำให้ทรัพยากรน้ำด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความกตัญญูและความรักใน

สิ่งแวดล้อม ชาวพุทธควรมีความเคารพต่อธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งที่เป็นแหล่งกำเนิดของชีวิต หลักคำสอนของพระพุทธองค์สามารถนำมาเป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบนิเวศ

การตระหนักถึงคุณค่าของน้ำจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติ เช่น การใช้ทรัพยากรน้ำอย่างประหยัด การลดมลพิษทางน้ำ และการฟื้นฟูแหล่งน้ำที่ถูกทำลาย

3.4 การรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำให้คงอยู่ต่อไป พระพุทธองค์ทรงมีพระดำรัสเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดของแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง และแหล่งน้ำธรรมชาติต่าง ๆ โดยเน้นย้ำว่าไม่ควรปล่อยของเสียลงในน้ำ เพราะจะทำให้น้ำเกิดมลพิษ ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

หากมนุษย์มีจิตสำนึกในการรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำและไม่นำของเสียหรือสารพิษไปทำลายธรรมชาติ น้ำก็จะยังคงบริสุทธิ์ ไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์และสัตว์น้ำ ทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศให้ดำรงอยู่ต่อไป (พระอิทธิกร วิทิสีโล ยศสา, 2566: 8)

ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามแนวทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการปกป้องแหล่งน้ำจากมลพิษเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการปรับทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์ให้เคารพธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ด้วยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางนำพาสู่การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน

4. ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง ทว่าสังคมปัจจุบันกลับเผชิญปัญหาการขาดแคลนน้ำและมลพิษทางน้ำ อันเป็นผลมาจากการใช้ทรัพยากรอย่างขาดความตระหนักถึงคุณค่า พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล มองเห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปตามหลักแห่งปฏิจจสมุปปาท-การอิงอาศัยกันและกันโดยไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำจึงเป็นหน้าที่สำคัญที่ควรดำเนินการอย่างจริงจังและเป็นระบบ

4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรน้ำและป่าไม้ ทรัพยากรน้ำและป่าไม้อยู่ในสถานะที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยสมบูรณ์ น้ำกำเนิดจากป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ ช่วยรักษาความชุ่มชื้นให้แก่ผืนดิน และเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิตของสรรพสิ่ง ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำจึงไม่สามารถแยกออกจากการดูแลป่าไม้ได้

หลักปฏิจจสมุปปาทในพระพุทธศาสนาอธิบายว่า ทุกสิ่งในโลกดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยกันและกัน เช่นเดียวกับป่าไม้ที่มีใช้เพียงแหล่งไม้หรือทรัพยากรทางเศรษฐกิจ แต่เป็นกลไกสำคัญที่สร้างและรักษาสมดุลของธรรมชาติ เป็นแหล่งผลิตดิน น้ำ และอากาศบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน

ที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิตบนโลก หากป่าถูกทำลาย วัฏจักรน้ำก็จะเสียสมดุล ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และระบบนิเวศโดยรวม

4.2 ทรัพยากรน้ำ: ปัจจัยแห่งชีวิตและคุณค่าทางพระพุทธศาสนา น้ำเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต หากปราศจากน้ำ มนุษย์และสรรพสัตว์ย่อมไม่อาจดำรงอยู่ได้ เรื่องราวใน มหาวาณิชชาดก แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของน้ำต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และความจำเป็นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีสติ

ในอดีต มีพ่อค้าหัวหน้าคาราวานกลุ่มหนึ่งเดินทางผ่านถิ่นกันดารและพบต้นไทรใหญ่ที่มีร่มเงาร่มรื่น กลุ่มพ่อค้าซึ่งขาดแคลนน้ำจึงคิดว่าใต้ต้นไม้อาจมีน้ำขังอยู่ และพากันตัดกิ่งไม้ออกมาเพื่อให้ได้น้ำดื่ม แมต่อนแรกจะพบว่าน้ำใสสะอาดและมีทรัพย์สินอยู่ใต้ต้นไม้ แต่เมื่อพวกเขาโลภมากขึ้นถึงขั้นโค่นต้นไม้ทั้งต้น เหล่านาคที่อาศัยอยู่ในนั้นก็ออกมาและทำให้พ่อค้าทั้งหมดต้องพินาศยกเว้นหัวหน้าคาราวานที่เป็นผู้มีปัญญา

ชาดกเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่าการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างขาดสติและความโลภนำมาซึ่งความหายนะ หากมนุษย์ใช้ทรัพยากรน้ำโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบระยะยาว สุดท้ายอาจนำไปสู่การขาดแคลนที่รุนแรง และความทุกข์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

4.3 การวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำควรเป็นภารกิจร่วมกันของทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ชุมชนและประชาชนทั่วไป การมีฐานข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ที่ดินและปริมาณน้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ จะช่วยให้สามารถออกแบบระบบบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางหนึ่งที่สำคัญคือการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสมดุลของประชากรและปริมาณทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด หากชุมชนสามารถจัดระบบการใช้น้ำให้เหมาะสมกับจำนวนประชากรและสภาพแวดล้อม ก็จะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนน้ำและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า (พระอิทธิกร วิฑูรย์กุล, 2566:9)

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ตระหนักถึงความเชื่อมโยงของทุกสรรพสิ่ง และเห็นคุณค่าของน้ำในฐานะทรัพยากรที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต น้ำมิใช่เพียงปัจจัยแห่งความอยู่รอดของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่หล่อเลี้ยงระบบนิเวศทั้งปวง หากเรารู้จักใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า ปกป้องป่าไม้ และบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีสติ มนุษย์ก็จะสามารถดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

5. ผลลัพธ์ของกระบวนการบริหารจัดการน้ำบูรณาการเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่น กระบวนการบริหารจัดการน้ำบูรณาการเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นสามารถนำพาชุมชนให้เกิดการคิด

วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อหาแนวทางในการจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการละลายปัญหาจนก่อให้เกิดผลกระทบที่ใหญ่กว่า การจัดสรรทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย และที่ดินเพื่อการเพาะปลูก ถือเป็นภารกิจสำคัญของชุมชน หากมีการพูดคุยวางแผน และลงมือปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจังแล้ว ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดย่อมสามารถกระจายได้อย่างทั่วถึง ก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน อีกทั้งยังช่วยลดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแย่งชิงทรัพยากร (Resource Competition) ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

การวางแผนจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ช่วยให้เกิดกระบวนการคิดในมิติที่กว้างขึ้น มีความตระหนักถึงข้อจำกัดของทรัพยากร และสามารถกำหนดแนวทางควบคุมการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของประชากรในชุมชนได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การที่ชุมชนมีข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ทำให้สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างมีเป้าหมาย ส่งเสริมให้เกิดความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน

การจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปอย่างรอบคอบและเป็นระบบ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น ทำให้แผนดังกล่าวมีข้อมูลที่ครบถ้วน สอดคล้องกับสภาพปัญหาและทรัพยากรที่มีอยู่ เมื่อทรัพยากรถูกจัดสรรอย่างทั่วถึง ย่อมส่งผลให้เกิดความเท่าเทียมในการใช้ทรัพยากร ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และช่วยให้ทรัพยากรที่มีอยู่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อีกทั้งยังส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงการมีอยู่และการหมดไปของทรัพยากร อันจะนำไปสู่การวางแผนและดูแลรักษาทรัพยากรให้คงอยู่กับชุมชนสืบไป

ท้ายที่สุด แผนชุมชนจะเป็นเครื่องมือที่ทรงประสิทธิภาพในการรับมือกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงของสังคม เปรียบเสมือนเข็มทิศที่กำหนดทิศทางการเติบโตของชุมชน เมื่อชุมชนเกิดการขยายตัวในมิติต่างๆ แผนจะช่วยให้ผู้นำชุมชนสามารถคาดการณ์ความเปลี่ยนแปลง มองเห็นทั้งข้อดีและข้อเสีย และปรับแผนให้สอดคล้องกับการพัฒนาและการขยายตัวของชุมชน นอกจากนี้ การที่ชุมชนมีแผนที่ชัดเจน จะช่วยให้ทุกคนเห็นถึงโอกาสและข้อจำกัดของพื้นที่ สามารถวางแผนทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

แผนที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้ทุกคนในชุมชนสามารถรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการคิดเพื่อการบริหารจัดการปัญหาร่วมกัน อันนำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน ส่งเสริมความสมัครสมานสามัคคีในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน (ชาญณรงค์ จันทรมี และ พิชญ์ จิตต์ภักดี จารุพงศ์ พลเดช, 2565:151-152)

ดังนั้น กระบวนการบริหารจัดการน้ำบูรณาการเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นช่วยให้ชุมชนเกิดการคิดวิเคราะห์และวางแผนการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ลดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร และส่งเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกัน การจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพช่วยให้การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพสูงสุด ลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมความยั่งยืนของชุมชน แผนดังกล่าวยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และนำไปสู่ความสมัคสมานสามัคคีของคนในชุมชนในการพัฒนาให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากการศึกษา การบูรณาการหลักธรรมเชิงพุทธของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำในชุมชน ตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

การประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 หลักพระ 4 และโยนิโสมนสิการ สามารถช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำในชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญ ผู้นำท้องถิ่นที่นำแนวคิดเหล่านี้ไปใช้สามารถสร้างความร่วมมือในหมู่ประชาชนและลดข้อพิพาทเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรน้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้ง การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การบริหารจัดการน้ำเป็นไปอย่างยั่งยืนและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

จากผลการศึกษานี้ ข้อเสนอแนะที่สำคัญคือ ภาครัฐควรส่งเสริมแนวทางการบริหารจัดการน้ำที่อิงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยสนับสนุนให้มีการอบรมและบูรณาการแนวคิดนี้เข้ากับแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนและการใช้ทรัพยากรน้ำในระยะยาว การนำหลักอริยสัจ 4 และหลักพระ 4 มาใช้ช่วยให้ผู้นำชุมชนสามารถตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดปัญหาความขัดแย้ง และสร้างความร่วมมือที่มั่นคงระหว่างชุมชน นอกจากนี้ การใช้หลักโยนิโสมนสิการในการวางแผนการจัดการน้ำยังช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างรอบคอบและเป็นระบบ

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากการศึกษาในพื้นที่ตำบลนาจักรแสดงให้เห็นว่า การนำหลักธรรมเชิงพุทธมาใช้ในการจัดการน้ำไม่เพียงแต่ช่วยบรรเทาความขัดแย้ง แต่ยังส่งเสริมความร่วมมือที่ยั่งยืนระหว่างประชาชนในชุมชน การใช้หลักธรรมเหล่านี้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้มีการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาหลายชิ้นที่เน้นย้ำถึงบทบาทของชุมชนในกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

จากการศึกษาของสุภา จันทรศิลป์ (2558) พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับท้องถิ่น ช่วยเพิ่มความยั่งยืนในการบริหารจัดการน้ำได้ เนื่องจากชุมชนมีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่พวกเขาพึ่งพิงอยู่ นอกจากนี้ การศึกษาของวิชัย โพธิ์ชันมา (2563) ยังแสดงให้เห็นว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรน้ำ การบูรณาการองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยของอนุชา ศรีจันทร์ (2562) ชี้ให้เห็นว่า การใช้หลักพุทธศาสตร์ในการตัดสินใจร่วมกันสามารถช่วยลดความขัดแย้งและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Pomeroy (2014) ที่เน้นให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ ส่วนการศึกษาของ Turner (2016) พบว่าการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างชุมชนและภาครัฐสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ ผลการศึกษาในด้านการพัฒนาผู้นำท้องถิ่นเพื่อการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพยังได้รับการสนับสนุนจากแนวคิดของ Giddens (2009) ซึ่งกล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ต้องคำนึงถึงทั้งมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม การนำหลักพุทธศาสตร์เข้ามาใช้ในกระบวนการบริหารจัดการน้ำช่วยสร้างแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปปรับใช้กับการจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำในบริบทที่หลากหลาย

ดังนั้น งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดการน้ำในชุมชนท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการองค์ความรู้จากหลายฝ่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำ การผสมผสานแนวคิดทางพุทธศาสนาเข้ากับการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นแนวทางที่สามารถลดความขัดแย้ง สร้างความร่วมมือในชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว การศึกษานี้ยืนยันว่าการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ รวมถึงการส่งเสริมบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีความสามารถในการนำชุมชนไปสู่ความยั่งยืนและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของทุกคนในสังคม

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

1. ด้านการบริหารจัดการน้ำเชิงบูรณาการ การนำหลักพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4, พละ 4 และโยนิโสมนสิการ มาประยุกต์ใช้ช่วยให้การบริหารจัดการน้ำมีความสมดุลและยั่งยืนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรน้ำการบูรณา

การความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำ

2. ด้านบทบาทของผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นที่ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการบริหารสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรน้ำได้อย่างเป็นระบบการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง

3. ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจช่วยทำให้เกิดความตระหนักและความรับผิดชอบต่อทรัพยากรน้ำชุมชนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและตัดสินใจจะสามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่าและลดความขัดแย้งการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบจะช่วยให้เกิดการบริหารจัดการน้ำที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

4. ด้านผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม การจัดการน้ำที่ดีช่วยลดปัญหาภัยแล้งและน้ำท่วม รวมถึงทำให้การใช้น้ำในภาคเกษตรกรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้นการรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติช่วยอนุรักษ์ระบบนิเวศและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเมื่อชุมชนมีการจัดการน้ำที่เป็นระบบ จะช่วยให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น ทั้งในแง่ของสุขอนามัยและเศรษฐกิจ

5. ด้านนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ภาครัฐควรสนับสนุนการบูรณาการหลักพุทธศาสนาเข้ากับแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดแนวทางการจัดการน้ำที่ยั่งยืนควรมีการอบรมและพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการน้ำโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมการพัฒนาแผนจัดการน้ำควรคำนึงถึงบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การผสมผสานหลักพุทธศาสนาเข้ากับแนวทางการจัดการน้ำเชิงบูรณาการ สามารถช่วยลดความขัดแย้ง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางที่ควรได้รับการสนับสนุนและขยายผลในระดับนโยบายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เชาว์ อินใย.(2555). *การประเมินโครงการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาญณรงค์ จันทร์มี, พิษณุ จิตต์ภักดี และจารุพงศ์ พลเดช. (2565) *การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรองรับการขยายตัวชุมชน*, บัณฑิตวิทยาลัย : วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- นิวัติ เรืองพานิช. (2547) *หลักการจัดการลุ่มน้ำ*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- ประพันธ์ ศุภษร. (2563) *พุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม*, พระนครศรีอยุธยา :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูอุทัยสุตกิจ, สุวิชัย อินทกุล. (2564) *พุทธจริยธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ*,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม* ปีที่ 6 ฉบับที่ 1
- พระอิทธิกร วิฑิตีสีโล ยศสา. (2566) *การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชัย โพธิ์ธนา. (2563). การสร้างเครือข่ายการจัดการน้ำในชุมชนเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารบริหารการจัดการน้ำ*, 29(1), 45-48.
- เสถียร ทั้งทองมะดัน, และ สานิตย์ ศรีนาค. (2563). การตีความคำสอนเรื่องอภัยโทษในทัศนะของพุทธทาส ภิกขุ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย *วารสาร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 4(1), 42-43.
- สุภา จันทศิลป์. (2558). การจัดการน้ำในชุมชนท้องถิ่น: แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสารการพัฒนาท้องถิ่น*, 22(4), 90-93.
- อนุชา ศรีจันทร์. (2562). การใช้หลักพุทธศาสตร์ในการจัดการน้ำเพื่อลดความขัดแย้งในชุมชน. *วารสารวิจัยและพัฒนาชุมชน*, 17(3), 112-115.
- Dicken, N.D., and Pits, F.R. (1970). *Introduction to Cultural Geography*. Blaidel Publishing Co., Waltham.
- Giddens, A. (2009). *Sociology and Sustainability: Integrating Environmental and Social Perspectives*. Cambridge University Press.
- Gleick, PH, 2014. *น้ำ ภัยแล้ง การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ และความขัดแย้งในซีเรีย สภาพอากาศ ภูมิอากาศ และสังคม* 6 (3), (2020). Pp. 331–340
- Maharjan, A., & Khatri, D. B. (2018). *Community Water Management: An Integrated Approach*. Kathmandu: Nepal Water Association.
- F Molle, I Gaafar, DE El-Agha, E Rap *Agricultural Water Management* 197, 2019 pp. 110-121
- Pomeroy, R. (2014). *Managing Coastal Resources: Lessons from Integrated Coastal Management*. *ocean & Coastal Management*.
- Turner, R. K. (2016). *Sustainable Resource Management and Community Participation*. *Journal of Environmental Management*, p78